

บทที่ 5

สรุป ข้อเสนอแนะ และอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา เรื่อง สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพของชาวไทยพุทธในสังคมไทย สรุปผลการวิจัย ตามประเด็นปัญหาวิจัยได้ดังนี้

1. ความหมายที่แฝงอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ

จากการศึกษา พบว่า พิธีกรรมงานศพนั้นมีอยู่หลากหลายรูปแบบ และหลายขั้นตอน ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น และความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่แล้วมักขาดลักษณะที่สำคัญต่อไปนี้ไม่ได้ คือ การบอกหนทางให้แก่ผู้กำลังจะตาย การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดศพ การตั้งศพและการตามไฟหน้าศพ การสวดอภิธรรมหน้าศพ การเช่นศพ การนำศพไปเผา การเผาศพ และการเก็บอัฐิ

1.1 การบอกหนทางให้แก่ผู้กำลังจะตาย

เนื่องจากคติความเชื่อของชาวพุทธ ที่ให้ความสำคัญกับ “สภาวะจิตสุดท้าย” เมื่อผู้ป่วยหนักจนสิ้นใจ ญาติจะคอยเตือนให้ผู้ป่วยตั้งสติแน่วแน่เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย และจะบอกหนทางแห่งสวรรค์ให้คนเจ็บได้ยินว่า “อรหัง อรหัง” (ย่อมาจาก อรหัง สัมมา สัมพุทโธ หรือ บางทีก็เหลือคำว่า พุทโธ คำเดียว) เชื่อกันว่าผู้ป่วยจะได้ภavana และระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยจนสิ้นลมไปจะได้ไปเกิดในสวรรค์

1.2 การอาบน้ำศพ

เพื่อต้องการให้ร่างกายของคนตายสะอาดบริสุทธิ์ และเพื่อให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่เห็นว่า คนเราเมื่อตายไปแล้ว แม้น้ำของหอม น้ำอบ หรือน้ำมันต์ ที่ศักดิ์สิทธิ์ใดๆ มารดทำไว้ก็ไม่ได้ทำให้ศพนั้นหอมขึ้น มีแต่จะต้องนำเหม็นเปื้อยๆ ไป ไม่อาจฟื้นคืนชีพขึ้นมาคุยได้อีก ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่จึงไม่ควรประมาท ดิตยัคิณรูปมาหาใดๆ จนกลายเป็นกิเลสเรื่องเศร้าหมอง

1.3 การแต่งตัวศพ

เริ่มจากการหิวผมให้ศพหลังจากหิวแล้ว ให้หักหัวเป็น 2 ท่อนแล้ววางทิ้งหรือโยนใส่ลงไปในโลงศพ และให้กล่าววว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” เพื่อให้ระลึกถึงความไม่เที่ยงแห่งสังขาร

1.4 การมัดศพ

การมัดศพเรียกว่า ตรีรัง โดยต้องทำเป็นห่วงในการมัดตรีรัง นั้นจะใช้ด้ายดิบทำเป็นห่วง 3 ห่วง มัดเป็น 3 เปลาะ คือ

- บ่วงสวมคอ   หมายถึง บ่วงรักลูก
- บ่วงที่มือ   หมายถึง บ่วงรักสามี
- บ่วงข้อเท้าทั้ง 2 ข้าง   หมายถึง บ่วงรักทรัพย์สมบัติ

ทั้ง 3 ห่วงเป็นปริศนาธรรมว่า ห่วงทั้ง 3 ย่อมผูกมัดสัตว์โลกให้จมอยู่ในห่วงทุกข์แห่งสังสารวัฏไม่ให้หลุดพ้นไปได้ เมื่อตัดบ่วงนี้ขาดจึงจะพ้นทุกข์ได้

1.5 การตั้งศพและการตามไฟหน้าศพ

การตามไฟหน้าศพ เป็นเครื่องเตือนสติคนเป็น ให้หาทางไปแต่ทางสว่าง คือ อุตสาหประกอบกุศลบำเพ็ญบุญ

1.6 การสวดพระอภิธรรมหน้าศพ

การสวดอภิธรรมเป็นเรื่องของการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้พิจารณามรณานุสติก็มีมรรฐานว่าเกิดมาเป็นสังขารร่างกายแล้วย่อมมีความตายเป็นที่สุด

1.7 การเซ่นศพ

เป็นการแสดงความอาลัยรักและความนับถือในตัวผู้ตาย ญาติจึงจัดหาอาหารที่ผู้ตายชอบใส่สำหรับไว้ข้างโลงวันละ 2 เวลา เช้า เย็น นอกจากนี้เกิดจากความกังวลห่วงใยกลัวว่าผู้ตายจะอดอยาก

1.8 การนำศพไปเผา

กรณีที่ตั้งศพไว้ที่บ้าน ก่อนนำศพไปที่วัดต้องทำประตูป่า คือ นำกิ่งไม้ 2 กิ่งปักไว้บนประตูที่จะนำศพออก เมื่อศพไปแล้วถอนทิ้งเสียเพื่อว่าผีจะได้กลับบ้านไม่ได้ ซึ่งเป็นการเตือนสติว่าคนที่ตายไปแล้ว ย่อมไม่สามารถย้อนกลับ หรือคืนชีพขึ้นมาได้อีก เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่จึงต้องสร้างคุณงามความดี เพราะคนตายนั้นไม่มีโอกาสอีกแล้ว

1.9 การเผาศพ

ข้อห้ามเกี่ยวกับวันเผาศพ คือ ห้ามเผาวันศุกร์ เนื่องจากความตายเป็นเรื่องเฉพาะตัว จะเอาไปให้ผู้อื่นตายแทนไม่ได้ รวมทั้งห้ามเผาวันศุกร์เพราะพ้องเสียงกับคำว่า “สุข” รวมทั้งวันพฤหัสบดี ซึ่งถือเป็นวันครู

นอกจากนี้ การเผาศพยังต้องมีการเวียนศพรอบเมรุหรือเชิงตะกอน การเวียนศพต้องเวียนซ้าย ต่างกับการเวียนเทียนหรือแห่ناق ซึ่งเป็นงานมงคลจะทำการเวียนขวาเรียกว่า ทักษิณาวรรต การเวียนศพ ๓ รอบเป็นการเวียนเพื่อไว้อาลัยแก่ผู้ตาย และเป็นปริศนาธรรมเกี่ยวกับพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ในสามภพ คือ ในโลก นรก และสวรรค์ อีกทั้งเป็นปริศนาธรรมที่เตือนสติผู้ที่ยังไม่ตายจะได้บำเพ็ญบุญกุศลเพื่อหนีจากการเวียนว่ายตายเกิดในภพทั้ง 3

1.10 การเก็บอัฐิ

หลังจากเผาศพแล้วจะต้องมีการเก็บอัฐิ ซึ่งต้องมีการทำ “การแปรรูป” คือเอาอัฐิในกองฟอนมาเรียงเป็นรูปคน บางแห่งก็เอาเรียงไว้บนแผ่นกระดาน โดยเก็บส่วนของกระดูกเข้าลำดับของรูปเท่าที่ทำได้ และให้หันหัวของรูปทางตะวันตก สมมุติว่าตาย แล้วนิมนต์พระภิกษุมานั่งสวดกลผู้ตายเสร็จแล้วเกลี่ยลรูปทำเป็นรูปใหม่ ให้หันหัวไปทางตะวันออก สมมุติว่าเกิด แล้วโยปрынน้ำหอมลงบนรูปนั้น ต่อจากนั้นพระภิกษุก็ชักบังสุกุลอีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วก็เก็บกระดูกผู้ตายไปบรรจุในโกศหรือในพระเจดีย์ หรือนำกระดูกไปลอยในทะเลตามความต้องการของญาติ

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพในปัจจุบัน : จากพิธีกรรมสู่ธุรกิจ

พิธีกรรมงานศพในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเมื่อเทียบกับในอดีต เนื่องจากในอดีตนั้น งานศพถือเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน เป็นประเพณีปฏิบัติที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่กระทำให้กับผู้ตาย เพื่อแสดงความเคารพรักและอาลัย ให้เกียรติและสำนึกในบุญคุณและยกย่องผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

ดังนั้นการจัดงานศพจึงเป็นพิธีกรรมที่มีขั้นตอนต่างๆ ที่เรียบง่ายและเป็นเรื่องที่แสดงออกของความเชื่อที่เป็นแบบแผนปฏิบัติ และปริศนาธรรมอันเป็นการเตือนสติผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เดิมทีการจัดงานศพในสังคมไทยนั้น เป็นเรื่องที่เจ้าภาพแต่ละคนเป็นผู้ดำเนินการเอง ตั้งแต่การจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรม การจัดหาและตกแต่งสถานที่การจัดหาแรงงานมาช่วยงาน แต่ในปัจจุบันงานศพได้กลายเป็นธุรกิจที่มีผู้ให้บริการ ในลักษณะที่เจ้าภาพสามารถเดินเข้าไปติดต่อผู้ให้บริการและจ่ายเงินเมื่อเสร็จพิธี โดยเจ้าภาพแทบไม่ต้องจัดการใดเลยๆ อีกทั้งมีการส่งเสริมการขายในลักษณะเชิงธุรกิจ มีการจัดโปรโมชั่น และจัดบริการสำเร็จรูป(Package) ในรูปแบบต่างๆ และมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์การให้บริการธุรกิจงานศพในรูปแบบสื่อ

อิเล็กทรอนิกส์ ผ่านทางWebsite เช่น Funeral.com, Sangkapan.com, Sirimongkon.com, Suriyacoffin.com และอีกหลากหลาย website

ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า รูปแบบพิธีศพในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญ คือ การกลายเป็นธุรกิจรูปแบบใหม่ที่มีผู้ดำเนินการจำนวนมาก โดยผู้เข้ามาดำเนินการธุรกิจนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

1. บริษัทเอกชน ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนมาก โดยลักษณะธุรกิจนั้นจะครอบคลุมทุกขั้นตอนของพิธีศพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโลงศพ การจัดรถรับส่งศพ การนิตยาสภ การจัดงานศพ ดอกไม้ ประกอบงานศพ ฯลฯ
2. วัดต่างๆ ซึ่งปัจจุบันก็ดำเนินการจัดการงานศพในลักษณะธุรกิจเช่นกัน โดยมีการให้บริการในทุกขั้นตอนเช่นเดียวกับบริษัทเอกชน และมีการคิดค่าใช้จ่าย ค่าบริการต่างๆ ถือเป็นรายได้หลักของวัดในปัจจุบัน

3. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพ

พิธีศพในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบทางธุรกิจ ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัย ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ดังนี้

3.1 ความสะดวกของเจ้าภาพ งานศพนั้นถือเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิตมนุษย์ หลายวัฒนธรรมก็มีธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับงานศพที่แตกต่างกันไปและมีขั้นตอนมีความยุ่งยากของธรรมเนียมปฏิบัติ อีกทั้งขั้นตอนบางอย่างต้องอาศัยความรู้เฉพาะในเรื่องหลักปฏิบัติ ทำให้คนในสังคมสมัยใหม่เลือกที่จะมอบหน้าที่ให้แก่ผู้บริการแทนซึ่งมีความสะดวกสบายกว่า

3.2 ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ระบบทุนนิยมได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนเราให้เข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ผ่านระบบตลาด และกลไกทางธุรกิจ ทำให้การบริโภคผลผลิตต่างๆ ส่วนใหญ่จะต้องได้จากการแลกเปลี่ยนกับเงินตรา พิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะงานศพก็เช่นเดียวกัน ถูกแปรเปลี่ยนไปสู่การให้บริการในฐานะสินค้าอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้งานศพในฐานะพิธีกรรมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

3.3 ความเชื่อทางศาสนา ศาสนา มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อทัศนคติเรื่องความตายของมนุษย์มาอย่างช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีศพ ซึ่งในหลายๆขั้นตอนของพิธีศพล้วนแฝงคติความเชื่อของแต่ละศาสนาเอาไว้ เพราะฉะนั้นความเชื่อของแต่ละศาสนาก็ส่งผลหรือเป็นตัวกำหนดรูปแบบพิธีศพและส่งผลต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจงานศพแตกต่างกันด้วย เช่น พิธีศพของชาว

มุสลิม นั้นเรียบง่ายและประหยัด อีกทั้งตามหลักการศาสนาอิสลามที่จะต้องฝังศพภายใน 24 ชั่วโมง ส่วนคริสต์ศาสนา มีการประกอบพิธีในโบสถ์ มีพิธีกรรมและขั้นตอนที่เรียบง่าย ซึ่งแตกต่างจากพิธีศพของชาวไทยพุทธ ที่มีหลายขั้นตอนทำให้สิ้นเปลือง ค่าใช้จ่าย ไม่แตกต่างจากพิธีศพแบบจีน

การที่พิธีศพของชาวไทยพุทธ มีขั้นตอนที่หลากหลายทำให้เอื้อต่อการเติบโตของธุรกิจงานศพ เช่น พวงหรีดและดอกไม้งานศพ ของที่ระลึกงานศพ อาหารเลี้ยงแขก มหรสพ เป็นต้น

อีกทั้งที่ผ่านมาในอดีตพิธีศพของชาวไทยพุทธ มีลักษณะเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระหว่างชาวบ้านหรือผู้ที่อยู่ในละแวกบ้าน ใกล้เรือนเคียง ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านกัน ช่วยกันจัดงานศพ ตามฐานะที่จะช่วยได้ พิธีศพแบบดั้งเดิมจึงมีความเรียบง่าย กว่าพิธีศพในปัจจุบัน(พระพรหมมังคลาจารย์ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ : 9-10)

3.4 ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมสมัยศักดินา ที่มีการแบ่งสถานภาพของคนในสังคมอย่างชัดเจนระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นล่างที่เป็นชาวบ้าน ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างทางชนชั้นดังกล่าวส่งผลต่อการจัดพิธีศพให้แตกต่างกันด้วย โดยชนชั้นสูงนั้นจะต้องจัดงานศพอย่างหรูหราใหญ่โตเพื่อแสดงออกถึงความแตกต่างระหว่างชนชั้น เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความเข้มข้นของความแตกต่างระหว่างชนชั้นลดลง ก่อให้เกิดการลอกเลียนแบบหรือเอาอย่าง จึงพบว่างานศพที่จัดอย่างหรูหรา พุ่มเฟิยนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก็ส่งผลให้ธุรกิจงานศพเติบโตขึ้นและมีการให้บริการที่หลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคหรือเจ้าภาพ

3.5 ทศนคติและค่านิยมของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ เนื่องจากจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบพิธีศพ เช่น ทศนคติและค่านิยมเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม เจ้าภาพมักจะจัดงานเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีหน้ามีตาของเจ้าภาพหรือผู้ตายในสังคม จึงต้องจัดงานให้ใหญ่โต รวมทั้งทศนคติที่ว่าผู้ตายเป็นผู้มีบุญคุณจึงต้องจัดงานให้ใหญ่โต เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและทดแทนบุญคุณ

4. ผลกระทบของพิธีกรรมงานศพที่กลายเป็นรูปแบบธุรกิจ แบ่งออกได้ดังนี้

- ผลกระทบต่อคุณค่าที่แท้จริงของพิธีกรรมงานศพ

การที่พิธีศพกลายเป็นรูปแบบทางธุรกิจนั้น ทำให้คุณค่าที่แท้จริงในเชิงศาสนาลดน้อยถอยลง แทนที่เจ้าภาพจะเน้นที่พิธีกรรมหลักในงานศพ ซึ่งจะต้องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้ตาย รวมทั้งบรรเทาจิตใจให้แก่ครอบครัวและญาติมิตรแก่ผู้ตาย กลับกลายเป็นว่าต้องคำนึงถึง

เรื่องสถานที่ การตกแต่ง การจัดเตรียมอุปกรณ์ การจัดเตรียมอาหารเลี้ยงแขก เครื่องใช้อย่างดีที่ แสดงสถานภาพทางสังคมหรือเศรษฐกิจ

- ผลกระทบต่อกิจกรรมของชุมชนและสังคม

จากเดิมพิธีศพถือเป็นกิจกรรมทางสังคม (Social Function) ในการยึดโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและสังคม โดยเจ้าภาพหรือครอบครัวผู้ตายอาศัยความร่วมมือของญาติมิตรเพื่อนฝูงในการดำเนินการจัดการงานศพให้สำเร็จลุล่วงไป ทำให้ทุกฝ่ายเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆ จึงเข้าถึงความหมายที่แฝงมาทั้งขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมได้มากกว่า การจัดงานศพโดยอาศัยบริการจากวัดหรือผู้ประกอบการเอกชน ทำให้การจัดงานศพทุกขั้นตอนตกเป็นหน้าที่ของผู้ให้บริการ ทำให้ชุมชนสูญเสียอำนาจในการจัดการเรื่องความตายของญาติมิตร

- ผลกระทบต่อบทบาทของวัด

การที่พิธีกรรมงานศพกลายเป็นรูปแบบธุรกิจนั้น ทำให้วัดต้องแปรสภาพเป็นผู้ให้บริการตามไปด้วยเพื่อตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพ ซึ่งจากเดิมวัดทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งถือเป็นหน้าที่หลักและหน้าที่ที่สำคัญ แต่ปัจจุบันกลายเป็นว่าพิธีกรรมงานศพเป็นแหล่งรายได้หลัก เป็นกิจกรรมหลักที่นำรายได้มาสู่วัด

- ผลกระทบต่อเจ้าภาพที่มีฐานะยากจน

การที่พิธีกรรมงานศพเริ่มมีรูปแบบธุรกิจ ต้องมีค่าใช้จ่ายหรือค่าบริการต่างๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อเจ้าภาพงานศพที่มีฐานะยากจน ซึ่งอาจจะต้องขอความอนุเคราะห์จากทางวัด จากมูลนิธิต่างๆ เช่น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง หรือร่วมกตัญญู อีกทั้งยังมีบริษัทห้างร้านต่างๆ ที่พร้อมจะให้ความอนุเคราะห์เกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีศพ โดยเฉพาะ ร้านสุริยาหีบศพ พร้อมทั้งจะให้การอนุเคราะห์โลงศพ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยทำให้ทราบว่า ขั้นตอนต่างๆของพิธีกรรมงานศพนั้น มีความหมายที่แฝงอยู่ โดยความหมายที่แฝงอยู่นั้นมิได้ทำเพื่อผู้ตายเท่านั้น แต่เป็นพิธีกรรมที่ต้องการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่เช่นกัน โดยขั้นตอนต่างๆ ของพิธีศพ อันได้แก่ การบอกหนทางให้แก่ผู้กำลังจะตาย การอาบนํ้าศพ การแต่งตัวศพ การมัดศพ การตั้งศพและการตามไฟหน้าศพ การสวดอภิธรรมหน้าศพ การเช่นศพ การนำศพไปเผา การเผาศพ และการเก็บอัฐิ นั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่าน เช่น

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ (2546 : 59-78) พบว่า ขั้นตอนพิธีกรรมประเพณีงานศพ ของชาวไทยเงิน ในตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่มีขั้นตอนต่างๆ หลายขั้นตอน ดังนี้

- การบอกหนทางแก่ผู้ตาย

ชาวบ้านไทยเงินนั้น นิยมนำข้าวไปบอกแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่คนใกล้ตายนับถือ หรือพระสงฆ์ เพื่อให้มาช่วยปลอบใจผู้ป่วยให้ระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง โดยบอกผู้ป่วยว่า “ขอให้อีกี้ตาของกินของท่านเน้อ” หมายความว่า ขอให้คิดถึงบุญกุศลที่เคยทำมา หรือ “ขอให้อู่วาพุทธ โธ พุทธ โธเน้อ” หมายความว่า ขอให้ว่าพุทธ โธ พุทธ โธนะ

ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับ “สภาวะจิตสุดท้าย” เมื่อผู้ป่วยหนักหรือผู้ที่จวนสิ้นใจญาติจะคอยเตือนให้ผู้ป่วยตั้งสติแน่วแน่เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย และจะบอกหนทางแห่งสวรรค์ให้คนเจ็บได้ยินว่า “อรหัง อรหัง” (ย่อมาจาก อรหัง สัมมา สัมพุทธโธ หรือบางทีก็เหลือคำว่า พุทธโธ คำเดียว) เชื่อกันว่าผู้ป่วยจะได้ภavanaและระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยจนสิ้นลม ไปจะได้ไปเกิดในสวรรค์

- การอาบนํ้าศพ

ในอดีตชาวไทยเงินนิยมการอาบนํ้าศพ โดยใช้ใบส้มป่อยคั้นกับนํ้าเพื่ออาบและทำความสะอาดศพ เรียกว่า นํ้าส้มป่อย ถ้าคนตายที่มีสิ่งสกปรกออกตามทวารทั้งห้า เช่น อุจจาระ เลือดออกปาก เลือดออกจมูก เป็นต้น จะต้องทำความสะอาดชำระล้างให้หมด บางครั้งมีการนำเอาขมิ้นฝนผสมกับนํ้าให้พอเหมาะ ทาตัวผู้ตายให้หอมและสวยงาม ในการอาบนํ้าศพนั้นจะต้องเป็นการอาบทั้งตัว โดยกั้นด้วยผ้าขาวสีดําน เพื่อไม่ให้อุจาดตา และญาติพี่น้องจะเวียนกันมาอาบนํ้าให้ เหตุที่ต้องทำการอาบนํ้าศพเพื่อเป็นการล้างบาปล้างเวรที่ผู้ตายก่อไว้ตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ ดวงวิญญาณของผู้ตายจะได้ไปสู่สุคติ

- การแต่งตัวให้ศพ

ในอดีตชาวบ้านใช้ผ้าขาวนุ่งเอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วสวมเสื้อขาวกลับให้ทางมีดุมไว้ด้านหลังแล้วเย็บเนาคะเจ็บตั้งแต่แขนมาหาเอวทั้งสองข้าง ส่วนปัจจุบันหลังจากทำการอาบน้ำให้ศพแล้ว จะต้องเช็ดตัวศพให้แห้ง และนิยมเช็ดด้วยผ้าขาวห้ามเช็ดด้วยผ้าสีอื่นๆ เพราะผ้าขาวนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ ยกเว้นจะไม่สามารถหาได้ในขณะนั้น ซึ่งขั้นตอนต่อมาเป็นการแต่งตัวให้ศพ

ขั้นตอนที่ 1 จะทำการประพรมศพด้วยของหอม แป้ง น้ำอบ เพราะความหอมเป็นตัวแทนของศีลที่จะช่วยผู้ตายได้ไปสู่สุคติ และเสวยสุขในโลกหน้าได้ อีกทั้งธรรมาศพม์ก็เป็นของที่นารังเกียจว่าเป็นของเหม็น ของที่ต้องเนาเปื้อย การทำให้ศพมีกลิ่นหอมก็เป็นการลดความรู้สึกในการรังเกียจศพลงได้

ขั้นตอนที่ 2 การแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่เป็นเสื้อผ้าชุดใหม่ หรือ เสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบมากที่สุด สวมใส่ให้ผู้ตาย และต้องทำกลับด้านกัน กล่าวคือ กลับหน้าเป็นหลังกลับหลังเป็นหน้า แต่ไม่กลับตะเข็บ โดยเอากระดุมไว้ด้านหลังให้ทำต่างกับคนเป็น และเป็นการทำสืบบากันมาโดยมีความหมายว่าเป็นการทำให้เห็นว่าชีวิตนี้เป็นของไม่เที่ยง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของคู่กับชีวิต เมื่อมีเกิดแล้วต้องตาย ทุกคนเสมอกัน

จากนั้นเป็นการหวิมศพนิยมทำกันเพราะเป็นขั้นตอนหนึ่งของการแต่งตัวให้ศพ การหวิมนั้นจะหวิม 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 หวิมจากด้านหน้าไปด้านหลัง ครั้งที่ 2 หวิมจากด้านหลังไปด้านหน้า และครั้งที่ 3 หวิมจากด้านหน้าไปด้านหลัง หมายความว่า เมื่อมีตายแล้วต้องมีเกิด เพราะชีวิตของมนุษย์ปุถุชน ที่ต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏจักรสงสาร ส่วนหวิที่ชัต้องหักเป็น 3 ท่อน หักครั้งที่ 1 ให้กล่าวว่า “อนิจจัง” หักครั้งที่ 2 ว่า “ทุกขัง” หักครั้งที่ 3 กล่าวว่า “อนัตตา”

- การมัดศพ

การมัดศพ หรือ การทำตราสังข์ศพ เมื่อทำการอาบน้ำศพแล้ว ต้องมีการมัดตราสังข์ศพ ขั้นตอนนี้สำคัญเป็นอย่างมาก ต้องมีการท่องคาถา คือ

“ปุตตัง คีเว มีลูกเหมือนมีเชือกผูกคอ

ภริยา หัตถะ มีเมียเหมือนปอผูกคอ

ธนัง ปาเท มีทรัพย์สมบัติ เหมือนปลอกสวมเท้า”

- การตั้งศพและการตามไฟหน้าศพ

การตั้งศพต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกตามคติความเชื่อว่า ทิศตะวันตกและทิศใต้

เป็นทิศของผี พอตั้งหีบศพหรือโลงแล้วเจ้าภาพจะเอาตะเกียงน้ำมันกำชมาจุดวางไว้บนปลายเท้าของศพและเอากระถางธูปมาตั้งไว้ ตะเกียงต้องจุดไฟตลอดเวลาห้ามดับ เพราะเชื่อว่า ดวงวิญญาณถ้าตายใหม่ๆ ดวงตาของวิญญาณจะมีจุดตะเกียงส่องนำทาง

- การสวดอภิธรรมหน้าศพ

การสวดศพจะเริ่มตั้งแต่วันแรกที่ผู้ตายได้ตายลงไป โดยญาติตกลงทำบุญกันกี่วันก็แล้วแต่ฐานะของเจ้าภาพ เช่น สวดศพ 3 วัน 5 วัน หรือ 7 วัน โดยจะทำการสวดศพทุกคืน

- การเคลื่อนย้ายศพ

ในการเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้าน จะมีประเพณีการหลอกผีผู้ตายให้สับสน และมีการทำ “บันไดผี” ที่มีจำนวนเลขคู่ เพื่อใช้เฉพาะเป็นทางผ่านเคลื่อนย้ายศพ และมักหย่อนศพออกทางฝาบ้าน ซึ่งจะเจาะช่องไว้เป็นพิเศษ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการป้องกันไม่ให้ผีกลับมามีบ้าน ถูก

- การเวียนศพ 3 รอบและการรดน้ำหน้าศพ

ในการเวียนศพ 3 รอบโดยลูกหลานของผู้ตาย จะทำการเวียนรอบศพต้องเวียนด้านซ้ายมือและต้องอยู่ข้างศพ การเวียนรอบศพ เป็นการขอขมาศพอีกครั้ง โดยกล่าวว่า “กายะกัมมัง วิจิทมมัง ชะปะปาปัง วินาสันตุ” ซึ่งหมายถึง ตอนที่ท่านมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้ล่วงเกินทั้งด้านร่างกายและคำพูดทั้งหลาย ขอให้ภัยให้กับข้าพเจ้าทั้งหลายด้วยเทอญ และอีกเหตุผลหนึ่งว่าทำไมต้องมีการเวียนสามรอบนั้น เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติมาแต่โบราณกาล การเวียน 3 รอบนั้นเปรียบเสมือนการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร เปลี่ยนแปลงไปไม่มีที่สิ้นสุดทราบเท่าที่ยังไม่หมดสิ้นกิเลสใน 3 ภูมิ คือ นรกภูมิ มนุสสภูมิ(เดรัจฉานภูมิ) และเทวภูมิ

- การเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิของชาวบ้านจะทิ้งไว้ 3 วันจึงจะเก็บกระดูก ทางเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาทำพิธี จุดธูปเทียนบอกผีให้กินอาหารและเอาน้ำขมิ้น และน้ำส้มป่อยมาพรมที่กองฟอน (กองขี้เถ้า) แล้วจึงเกลี่ยกองกระดูกและขี้เถ้าในบริเวณที่เผาศพ ให้เป็นรูปของคนตายนอนหงาย โดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก และพระสงฆ์จะมาบังสุกุลตายว่า “อนิจจา วค สังขารา อุปปาทวย รัมมิโน อุปปีชชิตวา นิรุชฌันติ เตสังวุ ปสโม สุโข” แปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป และเมื่อพระสงฆ์ได้สวดบังสุกุลตายเสร็จแล้ว จึงเกลี่ยกระดูกใหม่ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกสมมุติว่าเกิดใหม่ ญาติจะช่วยกันล้างกระดูกและประพรมน้ำหอมโปรยดอกไม้ และวางเงินบนร่างของกระดูก พระสงฆ์จะบังสุกุลเป็นอีกครั้งว่า “อิจรัง วตมัง กาโย ปฐวี อธิ เสสสติทุทโท อเปต วิญญา โน นีรัตถิงวะกลิงคถัง” แปลว่า

ร่างกายนั้นไม่นานหนอจักนอนทับซึ่งแผ่นดิน เมื่อวิญญาณปราศจากร่างอันบุคคลที่เสียชีวิตแล้ว เป็นราวกับท่อนฟืนที่ไม่มีประโยชน์ ส่วนเงินที่วางบนกระดูกของผู้ตาย จะนำเงินเหรียญมาวางตรงบริเวณตาทั้งสองข้าง หูทั้งสองข้าง จมูก ปาก ไหล่ หัวใจ ข้อมือ สองข้อเท้า เพื่อบอกถึงสภาพของผู้ตายครบสมบูรณ์ในชาติหน้าจึงถือว่าเป็นการเสร็จพิธี

ส่วน เกตุอัมพร ชั้นอินทร์งาม (2550) ได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวมอญเกาะเกร็ด โดยกล่าวถึงขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมงานศพ ดังนี้

- การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพของชาวมอญเกาะเกร็ดคล้ายคลึงกับพิธีกรรมการอาบน้ำศพโดยทั่วไปของคนไทย โดยใช้ใบส้มป่อยคั้นกับน้ำเรียกว่า “น้ำส้มป่อย” เพื่ออาบและทำความสะอาดศพ ถ้าคนตายมีสิ่งสกปรกออกตามทวารทั้งห้า คือ จมูก ปาก หูตา ทวารหนัก ต้องทำความสะอาดชำระให้หมด บางครั้งก็นำขมิ้นผสมกับน้ำให้พอเหมาะ ทาตัวผู้ตายให้หอมและสวยงาม ในการอาบน้ำศพนั้นต้องอาบทั้งตัว โดยกั้นผ้าขาวสี่ด้าน เพื่อไม่ให้ผู้ร่วมงานมองเห็น

- การแต่งตัวศพ

หลังจากอาบน้ำให้ศพแล้ว จะต้องเช็ดตัวศพให้แห้ง ซึ่งนิยมเช็ดด้วยผ้าขาว ห้ามเช็ดด้วยผ้าสีอื่น เพราะผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์

- การมัดศพ

การมัดศพ ซึ่งก็คือตราสังศพ เมื่ออาบน้ำศพแล้วต้องมัดตราสังศพเป็นอันดับแรก ขั้นตอนนี้สำคัญมาก คนทั่วไปจะทำไม่ได้ต้องให้สัปเหร่อ การมัดศพนั้นเจ้าพิธีต้องตั้งนะโม 3 จบ จากนั้นอ้างเอาคุณพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์มาคุ้มครอง แล้วว่าคาถา ดังนี้

ปุตตัง ทีเว	มีลูกเหมือนมีเชือกผูกคอ
ภริยา หัดเถ	มีเมียเหมือนปลอกผูกคอ
ชนัง ปาเท	มีทรัพย์สมบัติ เหมือนปลอกสวมเท้า

- การสวดอภิธรรมศพ

การสวดอภิธรรมหรือการสวดศพจะเริ่มตั้งแต่วันแรกของผู้ตายจากไป โดยญาติตกลงกันว่าสวดกี่วันเช่น 3 วัน 5 วัน 7 วัน จุดมุ่งหมายของการสวดอภิธรรมศพ เพื่อให้ผู้ฟังกระทำแต่ความดี

- การเคลื่อนย้ายศพและการจุงศพ

การนำศพลงจากเรือในสมัยโบราณไม่ให้เอาลงทางบันได แต่ให้เรือฝารือแล้วเอาศพออกทางนั้น ที่ไม่ให้เอาศพลงทางบันได เพราะถือว่าบันไดเป็นทางสาธารณะสำหรับคนทั่วไป

- วนนำศพออกเผา

หลังจากตั้งศพสวดอภิธรรมครบกำหนดแล้ว การเผาศพจะจัดเตรียมรูป ดอกไม้จันทร์ หรือพินสำหรับเผาศพไปรวมกันที่บ้านงานตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยงวัน การเผาศพต้องเอาพินมากองเอาไว้ แล้วเอาค้ำสายสัญญาณพื้นเวียนซ้ายรอบกองพิน 7 รอบ เอาโลงศพวางบนกองพินแล้วเผาด้วยไฟจากเตาที่จุดไว้ที่ปลายเท้าศพ

- การเก็บอัฐิ

เมื่อเผาศพเรียบร้อยแล้วในวันรุ่งขึ้นจะช่วยกันเก็บกวาดอัฐิเข้าถาดจากเชิงตะกอน ทั้งหมดไปกองไว้ด้านเหนือเชิงตะกอน แล้วตักน้ำดับไฟให้เย็นสนิทเอาไม้ปิดเป็นกองยาวทำคล้ายรูปคน ต่อจากนั้นนำกิ่งไม้สดไปวางบนกองอัฐินั้น เอาผ้าคลุมทับบนกิ่งไม้ อีก พระภิกษุสงฆ์ 4 รูป เริ่มให้ศีล บังสุกุลและกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลแก่ผู้ตาย

ส่วนประเด็นสภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพในปัจจุบัน ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากพิธีกรรมสู่ธุรกิจงานศพนั้น ศรินันท์ กิตติสุขสถิต และวนิพพล มหาอาษา(2549:167:173) ได้ชี้ให้เห็นว่า ธุรกิจงานศพมีการดำเนินการด้านใดบ้าง และนับเป็นเรื่องที่น่าติดตาม เมื่อนำเอาวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับงานศพมาเกี่ยวพันกับธุรกิจต่างๆ เช่น ธุรกิจขายหีบศพ ธุรกิจการขายพวงหรีด ธุรกิจการจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ และธุรกิจบริการจัดงานศพแบบครบวงจร โดยได้สรุปไว้ว่า ธุรกิจเกี่ยวกับงานศพนั้น แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. ธุรกิจการผลิตและขายหีบศพ หีบศพที่ขายทั่วไปมี 3 ประเภท ได้แก่ หีบศพไทย หีบศพจีน หีบศพคริสต์ วัสดุที่ใช้ในการผลิตหีบศพ ทั่วไปนิยมใช้ไม้ยางมากที่สุด ร้อยละ 35 รองลงมาได้แก่ ไม้อัด ร้อยละ 20 เนื่องจากเป็นไม้แปรรูปที่เข้ามาทดแทนความต้องการไม้ยาง ส่วนรายละเอียดต่างๆของหีบศพประกอบด้วย

- รูปแบบของหีบศพนั้น จะมีรูปทรงสี่เหลี่ยมคล้ายคลึงกัน ต่างกันเพียงลวดลายไทยประดับหีบศพที่วิจิตรงดงาม อีกทั้งยังมีการผลิตรูปแบบหีบศพที่มีลวดลายสวยงาม อาทิ หีบมุก ราคาประมาณ 120,000 – 200,000 บาท และหีบคิดแอร์ ทำด้วยสแตนเลส มีเครื่องควบคุมอุณหภูมิภายใน ราคาอยู่ระหว่าง 30,000 – 60,000 บาท

- ขนาดของหีบศพ ขึ้นอยู่กับขนาดร่างกายของศพ โดยทั่วไปยาวมาตรฐาน 1.80 เมตร และกว้างตั้งแต่ 18 นิ้ว 20 นิ้ว และ 22 นิ้ว ตามลำดับ

- ราคาของหีบศพ หีบศพชนิดถูกมีราคาอยู่ระหว่าง 800 – 1,500 บาท หีบศพชนิดแพงมีราคาอยู่ระหว่าง 4,500 – 8,000 บาท โดยทั่วไปนิยมขายเป็นชุด (package) คือ หีบศพควบกับบริการเบื้องต้น ซึ่งหมายถึง การฉีกยาแก่นำ การแต่งตัวให้ศพ และการเคลื่อนย้ายศพไปวัด
- ความนิยมในการผลิตและขายหีบศพ พบว่า ร้านขายหีบศพ ส่วนใหญ่นิยมขายหีบศพมากกว่า 2 ประเภทขึ้นไป ส่วนรูปแบบหีบศพที่เป็นที่นิยมมากที่สุด ได้แก่ หีบศพไทย และรองลงมาคือหีบศพแบบจีน
- ความมั่นคงของธุรกิจการผลิตและขายหีบศพ ธุรกิจการผลิตและขายหีบศพเป็นธุรกิจที่มีความมั่นคง เนื่องจากเป็นธุรกิจจำเป็นและเป็นที่ต้องการ แม้ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ.2539 เป็นต้นมา ธุรกิจหลายประเภทต้องปิดกิจการลง แต่ธุรกิจขายหีบศพ ไม่ได้รับผลกระทบ อีกทั้งหากพิจารณาอัตราการตายของคนไทยก็มีแนวโน้มสูงขึ้น เช่น ในปี พ.ศ.2539 มีทั้งสิ้น 314,307 ราย เพิ่มขึ้นร้อยละ 5 จากปี พ.ศ. 2538 ที่มีจำนวน 298,468 ราย

2. ธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับการสวดและเผาศพ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องค่าใช้จ่ายในการสวดอภิธรรมศพ ได้แก่

- ค่าบำรุงในการสวดอภิธรรมศพ กรณีวัดขนาดเล็ก มักกำหนดอัตราค่าศาลา 500 บาท ต่อคืน ส่วนวัดขนาดใหญ่ มักเรียกเก็บค่าบำรุงเพิ่มขึ้นเท่าตัว คือ ประมาณ 1,000 บาท หากศาลาติดเครื่องปรับอากาศ จะมีค่าบำรุงสูงถึง 2,500 บาทต่อคืน
- ค่าบำรุงในการเผาศพ ประกอบด้วย ค่าเมรุ ซึ่งส่วนใหญ่ประมาณ 500 – 1,000 บาท ค่าเผาศพ กรณีเผาแบบเตาถ่านทางวัดจะเรียกค่าบำรุงประมาณ 250 – 300 บาท กรณีเผาด้วย น้ำมันมีราคาแพงกว่า คือ ประมาณ 500 – 1,000 บาท
- ค่าตอบแทนสัปเหร่อ เฉลี่ยวันละ 50 บาท ส่วนในวันเผาผู้ที่เผาศพจะมีรายได้ ประมาณ 300 บาท สำหรับวัดขนาดเล็กรายได้อาจอยู่ที่ 1,500 – 3,000 บาท ต่อเดือน แตกต่างจากวัดกลางกรุงที่เป็นวัดขนาดใหญ่ สัปเหร่อจะมีอาจมีรายได้ถึง 10,000 บาท
- ค่าดอกไม้ประดับหีบศพและเมรุ ซึ่งแตกต่างกันตามประเภทดอกไม้ โดยทั่วไปราคาประมาณ 2,000 - 5,000 บาท อย่างไรก็ตาม พบว่า ญาติผู้ตายที่มีฐานะร่ำรวยบางรายให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ เพราะเชื่อว่าความสวยงามของดอกไม้ประดับหีบศพในงานสวดอภิธรรมนอกจากจะเชิดชูผู้เสียชีวิตอย่างสมเกียรติสมฐานะและชาติตระกูลแล้ว ยังแสดงความมั่นคงและมั่งคั่งของครอบครัวด้วย
- ค่าอาหารจัดเลี้ยงในงานศพ โดยทั่วไปประมาณ 2,000 – 5,000 บาทต่อคืน

- ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ค่าสายสัญญาณ ฟ้าขาว ค่าปัจจัยถวายพระในแต่ละคืนที่สวดอภิธรรม ค่าดอกไม้จันทน์ รวมทั้งค่าของระลึกในงานศพ รวมทั้งสิ้นเฉลี่ยประมาณ 2,000 – 5,000 บาท

3. ธุรกิจพวงหรีด ดอกไม้จันทน์ของที่ระลึกในงานศพ พวงหรีดโดยทั่วไป มี 3 ประเภท ได้แก่ พวงหรีดที่ทำจากดอกไม้สด พวงหรีดที่ทำจากดอกไม้แห้ง และพวงหรีดที่ใช้วัสดุผ้าขนหนูมาเป็นตัวหรีด ราคาพวงหรีดประเภทดอกไม้สดมีราคาเฉลี่ยสูงที่สุด คือ 500 – 1,500 บาท สำหรับพวงหรีดที่ทำด้วยวัสดุผ้าเป็นพวงหรีดที่มีผู้นิยมน้อยที่สุดและมีราคาต่ำที่สุด คือ 300 – 1,500 บาท

4. ธุรกิจการจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ การจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาช่วยงานรวมถึงผู้มางานสวดอภิธรรมนั้น พบว่า เป็นภาระที่สร้างความกังวลและ โกลาหลให้กับเจ้าภาพเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงมีผู้ประกอบการให้บริการทำ “อาหารหม้อ” ซึ่งหมายถึง อาหารคาว เช่น ก๋วยเตี๋ยว บะหมี่ กระจ่างปลา ข้าวต้มทรงเครื่อง เป็นต้น และอาหารกล่อง ได้แก่ ของว่างที่บรรจุมาในกล่องกระดาษประกอบด้วย ขนมปัง ลูกกัหรือขนมไทย เป็นต้น

จะเห็นว่า ธุรกิจงานศพ สามารถพัฒนาให้เกิดอาชีพแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ได้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตามการส่งเสริมหรือสนับสนุนธุรกิจดังกล่าว ควรเน้นถึงความจำเป็นและพอเพียงทั้งผู้ใหญ่และผู้ให้บริการ เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ดังคำพังเพยที่ว่า “คนตายขายคนเป็น”

สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพ จากการศึกษาพบว่า เกิดจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ความสะดวกของเจ้าภาพ
2. การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบทุนนิยม
3. ความเชื่อทางศาสนา
4. ทักษะคิดและค่านิยมของเจ้าภาพ
5. ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น

ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการศึกษาแนวคิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2552.4-6) ที่ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลกระตุ้นการเติบโตของธุรกิจบริการจัดงานศพ ดังนี้

1. ความสะดวกของเจ้าภาพ

เป็นที่ทราบกันดีว่า งานศพนั้นถือเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิตมนุษย์ หลาย

วัฒนธรรมก็มีธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับงานศพที่แตกต่างกันไปและมีขั้นตอนที่มีความยุ่งยากของธรรมเนียมปฏิบัติ อีกทั้งสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แบบแผนการดำเนินชีวิตของคนเมืองมีข้อจำกัดเรื่องของเวลา เนื่องจากเวลาส่วนใหญ่ผู้คิดกับการทำงาน ทำให้เหลือเวลาสำหรับกิจกรรมทางด้านอื่นๆ น้อยลง การจัดพิธีกรรมงานศพจึงถือเอาความสะดวกเป็นที่ตั้ง จึงเอื้อต่อการเกิดธุรกิจบริการจัดการงานศพ โดยเฉพาะธุรกิจบริการจัดการงานศพ หรือ ออกแ่ในช่งงานศพ ว่าเป็นธุรกิจที่เกิดจากในแต่ละวันมีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก รวมทั้งสถิติการเสียชีวิตของคนไทยก็มีจำนวนไม่น้อย และบางครั้งญาติ ต้องเร่งรีบในการจัดพิธีศพ บางครอบครัวก็ไม่ทราบว่าจะต้องเริ่มจากจุดไหนก่อน หรือต้องจัดพิธีอย่างไรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา อีกทั้งไม่มีเวลาในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ และสถานที่เพื่อจัดการงานศพ จึง ได้เกิดธุรกิจบริการจัดการงานศพขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล

2. การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบทุนนิยม

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่แฝงไว้ด้วยคุณค่าตามความเชื่อศาสนาไปสู่รูปแบบธุรกิจงานศพ เนื่องจากในสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนั้น ผลผลิตในสังคมแทบทุกชนิดจะถูกแปรสภาพไปเป็นสินค้าและบริการในทางธุรกิจ ไม่เว้นแม้กระทั่งงานศพซึ่งเป็นเรื่องประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ อภิธาน สมใจ (2541:157-178) ได้กล่าวว่า เมื่อวัฒนธรรมธุรกิจทุนนิยมเข้ามาสู่สังคมและชุมชนทำให้พิธีกรรมงานศพอันเคยเป็นพิธีกรรมของครอบครัวของเครือญาติ ของเพื่อนบ้าน ของเพื่อนร่วมงาน ของสถาบันต่างๆ ในหมู่บ้านและชุมชน และทุกคนเคยมีส่วนร่วมกันเป็นเจ้าของกลับกลายเป็นเพียงเรื่องพิธีการของผู้ผลิตกับผู้บริโภค และการฉกฉวยโอกาสตักตวงผลประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้องในองค์กรต่างๆ (เช่น สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์หาภิกษุกับผี กลุ่มพระสงฆ์หรือวัดที่รับทำพิธีกรรมเฉพาะคนร่ำรวย) และเป็นแบบแผนพฤติกรรมลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่งานศพตามวิถีทางแห่งวัฒนธรรมชุมชนแบบพื้นบ้าน เมื่อนั้นงานศพจะมีความหมายใดเกี่ยวข้องกับคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์และการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์หลงเหลืออยู่บ้าง

3. ความเชื่อทางศาสนา

ในการจัดพิธีศพนั้น ความเชื่อทางศาสนามีส่วนอย่างมากในการก่อให้เกิดหรือเอื้อต่อธุรกิจงานศพ เพราะแต่ละชาติแต่ละศาสนามีขั้นตอนและรายละเอียดของพิธีศพที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะงานศพของคนไทยและงานศพของคนจีน โดยเฉพาะงานศพของคนจีนมีธรรมเนียมพิธีกรรมความเชื่อและศรัทธาค่อนข้างมาก เช่น ต้องมีฮวงซุ้ยหรือที่ฝังศพที่เลือกทำเลอย่างพิถีพิถัน พิธีศพ

พิธีงเด็ก การทำบุญหลังงานศพ และการไหว้บรรพบุรุษ ทุกขั้นตอนล้วนมีพิธีกรรม อุปกรณ์ ตลอดจนรายละเอียดมากมาย รวมทั้งธรรมเนียมการจัดงานศพที่ต้องทำให้ดีที่สุด ถือเป็นเรื่องสำคัญ

ส่วนพิธีศพของชาวมุสลิมนั้นเรียบง่ายและประหยัดต่างจากพิธีศพของชาวไทยพุทธและชาวจีน ซึ่งมีขั้นตอนการจัดงานที่ซับซ้อนและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ขั้นตอนและธรรมเนียมที่แตกต่างหลากหลายเหล่านี้เองที่เอื้อให้เกิดช่องทางธุรกิจมากมาย

4. ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น

ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อธุรกิจงานศพ เนื่องจากในอดีตชนชั้นสูงมักจัดงานใหญ่โตเพื่อแสดงเกียรติยศ จึงทำให้ชนชั้นที่ต่ำกว่าปรารถนาที่จะลอกเลียนแบบ และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ชนชั้นกลางเริ่มมั่งคั่งขึ้น เราจึงพบว่างานศพใหญ่โตหรูหรา มิได้จำกัดอยู่แต่ในชนชั้นสูงอีกต่อไป

5. ทัศนคติและค่านิยมของเจ้าภาพ

ทัศนคติของเจ้าภาพก็มีส่วนในการกำหนดรูปแบบงานศพ เจ้าภาพบางคนจัดงานศพอย่างใหญ่โต เนื่องด้วยผู้ตายมีบุญคุณใหญ่หลวงต่อลูกหลาน ขณะที่บางคนเลือกที่จะจัดงานอย่างประหยัด เพื่อหลีกเลี่ยงความสิ้นเปลืองบางอย่างที่มองว่าไม่จำเป็น แต่ก็พยายามที่จะให้งานออกมาอย่างสมฐานะ หรือระดับกลาง ๆ เช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพของชาวไทยพุทธในสังคมไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. พิธีศพนั้น มีทั้งสาระและแก่นสารเกี่ยวกับชีวิต ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม จึงควรรณรงค์และสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับพิธีศพ งานศพควรจะเป็นการศึกษาแก่ประชาชน ให้คนได้เข้าใจชีวิต ได้มาเรียนรู้เพื่อให้เกิดมรดกสติ เข้าใจเรื่องความตาย รวมทั้งปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ในแต่ละขั้นตอนของพิธีศพ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่าการจัดงานศพที่ใหญ่โต ฟุ่มเฟือย เพื่อแสดงสถานะของเจ้าภาพหรือของผู้ตายอย่างในปัจจุบัน

2. การจัดพิธีศพควรวีดิพิธีกรรมทางศาสนาเป็นวัตถุประสงค์หลัก เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม อีกทั้งการจัดพิธีศพที่วีดิพิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลักนั้น จะก่อให้เกิดความประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย ซึ่งตรงกับหลักการของพุทธศาสนา อีกทั้งหากพิจารณาถึงการมรณะภาพของพุทธศาสนิกชน ซึ่งได้เขียนพินัยกรรมไว้ก่อนตายในหนังสือ พุทธทาส : สนวนโมกขพลาราม คำสั่งแห่งการหลุดพ้น : อาจารย์มรณานุสรณ์ พ.ศ.2449-3536 ว่า “ให้เผาศพในสามเดือน หรือถ้าจำเป็นก็ไม่เกินหนึ่งปี โดยจัดการอย่างง่ายที่สุด ไม่จัดงานพิธี ให้เผาศพในบริเวณเขาพุทธทอง โดยปักเสาสี่มุม และคาดผ้าขาวเป็นพาดานเท่านั้น มิให้สร้างเป็นลักษณะอื่นยิ่งไปกว่านี้” ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดที่ชี้ให้เห็นว่าการจัดงานศพควรวีดิความเรียบง่ายเป็นหลัก

3. ในปัจจุบันประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปมากไม่เพียงแต่งานศพเท่านั้น ที่กลายเป็นรูปแบบธุรกิจ จึงควรมีการวิจัยถึงประเพณีและพิธีกรรมอื่นๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเช่นไร และทำให้คุณค่าที่แท้จริงของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ลดคุณค่าหรือคิดเพี้ยนไปอย่างไร เช่น งานศพนั้นควรมุ่งเน้นให้ญาติมิตร ได้ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ตายที่ได้กระทำระหว่างการใช้ชีวิต รวมทั้งให้ประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ เป็นโอกาสในการสร้างความรักความสามัคคี ความเป็นเอกภาพแก่สังคม ทำให้คนในสังคมเกิดวัฒนธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อยาม โศกเศร้า เป็นต้น

